

Ebeveynleri Boşanmış Üniversite Öğrencileri İle Boşanma Süreci Deneyimleri: Nitel Bir Araştırma

Divorce Process Experiences with University Students whose Parents Are Divorced: A Qualitative Study

Elif DEMİRBAŞ¹, Arzu DAĞCI²

¹ Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Doktora Adayı, İstanbul, Türkiye, 0000-0001-6178-1312

² Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul, Türkiye, 0000-0002-2369-1727

E-posta: demirbaselif55@gmail.com

Alındı 29.10.2020

Kabul Edildi 28.12.2020

Yayınlandı 28.12.2020

Makale Atıf: Demirbaş, E. ve Dağcı A. (2020). Ebeveynleri Boşanmış Üniversite Öğrencileri ile Boşanma Süreci Deneyimleri: Nitel Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4(3), 13-27.

Öz

Boşanma, bugün pek çok ailenin karşı karşıya kaldığı önemli bir süreçtir. Yapılan çalışmalarda bu sürecin sadece boşanmaya taraf olan yetişkinleri değil, aynı ölçüde ailenin bir parçası olan çocukları da etkilediği görülmektedir. Buna göre çocuklar üzerinde oluşan etkiler, bireyin ilerleyen yaşlarında da kendisini göstermektedir. Literatürde konuyla ilgili çoğunlukla çocukluk ve ergenlik dönemine yansıyan etkiler incelenmiş olup bu kişilerin genç yetişkinlik dönemlerine dair yeterli çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada da literatüre katkı sağlamak amacıyla İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde öğrenimine devam eden öğrenciler arasından ebeveyni boşandığı tespit edilen 28 öğrenci ile nitel görüşme yapılmıştır. Elde edilen verilere göre boşanmış ebeveyne sahip üniversite öğrencilerinin karşılaştıkları bu yeni aile yapısına uyumları; boşanma nedeni, ebeveynin yeniden evlenmesi veya yanında kalınmayan ebeveyn ile görüşme gibi etkenlere bağlı olarak bireysel ölçüde değişiklik göstermektedir. Aynı zamanda öğrencilerin, kendileriyle benzer süreçten geçen kişilere verdikleri tavsiyeler de, onların kendi geçmişlerine ayna tutmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ebeveyni Boşanmış, Boşanma Süreci, Üniversite Öğrencileri, Nitel Araştırma

Abstract

Divorce is an important process facing many families today. Studies show that this process affects not only adults who are parties to divorce, but also children who are part of the family. Accordingly, the effects on children also show themselves in the later years of the individual. In the literature, the effects on the subject mostly reflected in childhood and adolescence have been examined, and there has not been

sufficient study on the young adulthood of these people. In this study, in order to contribute to the literature, a qualitative interview was conducted with 28 students whose parents were found to be divorced among the students who continue their education in Istanbul Aydın University Faculty of Health Sciences. According to the data obtained, the adaptation of university students with divorced parents to this new family structure also varies individually depending on factors such as the reason for divorce, the remarriage of the parent, or the meeting with the absent parent. At the same time, the advice students give to people who have gone through similar processes also mirror their own backgrounds.

Key words: Divorced Family, Divorce Process, University Students, Qualitative Research

1. GİRİŞ

Boşanma sadece ebeveynleri değil, alışık oldukları yaşam düzeni değişen çocukları da doğrudan etkileyen bir süreçtir. Ancak bu sürecin etkilerinin yoğunluğu birtakım değişkenlere göre farklılaşabilmektedir. Çocuğun yaşı, boşanmanın nedenleri, ebeveynlerin davranışları vb. olarak sıralanabilen bu değişkenlerin, çocuğun bu sürece uyum sağlamasında ve buna bağlı olarak daha az veya daha çok hasar görmesinde etkili olduğu düşünülmektedir (Karakaya, 2018). Buna ek olarak yapılan araştırmalar, bu etkilerin kimi zaman yetişkinlik çağında da sürebileceğini göstermektedir (Amato, 2000).

Uluslararası literatürde genç yetişkinlerle yapılan araştırmaların nicel ve nitel yöntemlerle yürütülen örneklerine rastlamak mümkündür (Eldar-Avidan vd., 2009; South, 2013; Roper, 2017; Shanholtz vd., 2017; Morrison vd., 2017). Ancak ulusal literatüre bakıldığında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun çocukluk ve ergenlik çağına odaklandığı (Erdim ve Ergün, 2017; Geniş vd., 2019), ilgili konuda ebeveyni boşanan genç yetişkinlerle az sayıda çalışma yürütüldüğü ve bu çalışmaların da nicel araştırma yöntemiyle yapıldığı görülmektedir (Ünlü, 2015; Kırdök, 2017; Yaşa ve Yıldırım, 2019). Ulaşılan çalışmalar arasında nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapıldığı görülen tek araştırma ise genç yetişkin bireyin kendisiyle değil, boşanmış ebeveyniyle yürütülmüştür (Kahraman, 2016). Dolayısıyla ebeveyn boşanmasının genç yetişkinlik çağı üzerindeki etkilerini anlatan nitel çalışmalarda önemli bir eksiklik olduğu söylenebilir.

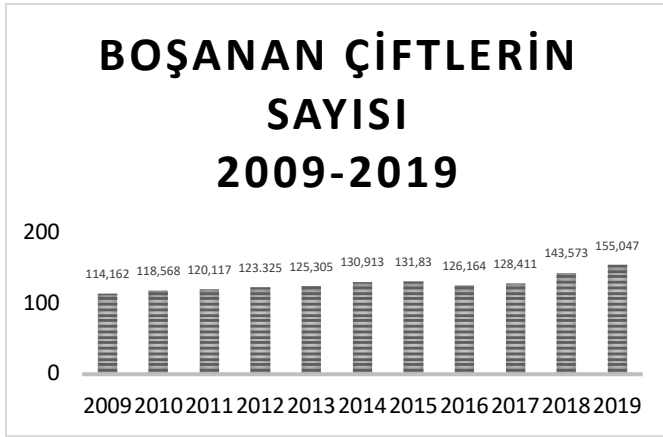
Bu çalışma, ebeveynleri boşanmış üniversite öğrencilerinin ebeveynlerinin boşanma süreçleri öncesi aile durumlarını, boşanma sürecindeki deneyimlerini, baş etme mekanizmalarını ve bu sürece yönelik bugünkü bakış açılarını öğrenerek; boşanmanın hem çocukluk ve genç yetişkinlik dönemlerine nasıl yansıdığını hem de gelecekteki ilişki ağlarına yönelik bakış açılarını olan etkisini öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Karma araştırma yöntemi kullanılarak yürütülen bu çalışmanın, literatüre önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türk Dil Kurumu'na göre "aile" kavramı temelde, "evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Bugün pek çok aile tanımı

yapılabilmekte, aile türleri farklı özelliklere göre sınıflandırılmaktadır. Örneğin otorite biçimleri dikkate alındığında; kadın ve kadının soyunun egemenliği üzerine kurulan aile türü anaerkil aile; bunun aksine erkek ve onun soyunun baskın olduğu aile ise ataerkil aile olarak tanımlanmaktadır. Daha farklı bir sınıflandırma ise aile içinde yaşayan kişi sayısına göre yapılmakta; anne, baba ve çocuktan oluşan aileler çekirdek aile; anne, baba ve çocuğun yanı sıra akrabaların da aynı hane içerisinde yaşadığı aileler geniş aile olarak nitelendirilmektedir (Cansel, 1969; Güngör, 2012).

Eşlerin birbirine karşı sorumlu oldukları çeşitli rol ve görevleri içinde barındıran aile birliği, en temelde yine onların rızasına dayanarak oluşturulmaktadır. Ancak bazı durumlarda çeşitli faktörlere bağlı olarak, eşlerin bu birliği kurarken sahip oldukları düşünsel yapı evlilik süreci içerisinde değişebilmektedir. Bu değişiklik, onların birlikteliklerini sonlandırma kararıyla sonuçlanabilmekte, bu durumda boşanma süreci başlamaktadır (Akoğlu ve Küçükkaragöz, 2018). Boşanma; kadın ve erkek arasındaki evlilik bağının yasal olarak sonlandırılması şeklinde tanımlanmaktadır (TÜİK, 2007). Modern dünyada evlilik oranları gitgide azalırken boşanan çift sayılarının her yıl arttığı görülmektedir (OECD, 2019). Boşanmanın toplumlarda eskiye kıyasla daha çok görülmesinin birtakım sebepleri bulunmaktadır. Giddens (2013) bu sebepleri; kadınların iş hayatına atılmaya başlamalarıyla birlikte, geçinmek için eşlerine ve dolayısıyla evliliğe ihtiyaç duymamaları, toplum içerisinde boşanmanın eskisi kadar utanılacak ve damgalanacak bir durum olarak görülmemesi, bunlar sonucunda evlilikteki duygusal ilişkilerin yoğunluğuna daha çok önem verilmeye başlanması vb. olarak açıklamıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin yanında hukuki alanda sağlanan kolaylıklar da bugün boşanmayı artıran bir durum olarak görülebilmektedir (Şentürk, 2008). Bu kapsamda, süreçle ilgili gerekli hukuki bilgilere ulaşabilme ve yeni hayatı inşa etmek için boşanma rehberliği hizmeti alabilme gibi fırsatların, boşanmayı birçok kişi için kolaylaştırdığı ve tercih edilebilir hâle getirdiği söylenebilmektedir (ASPB, 2014).

Tablo 1: TÜİK Evlilik ve Boşanma İstatistikleri (2009-2019)

Boşanma sadece çiftlerin arasındaki bağın koptuğu bir durum değil; boşanan çiftin çocukları varsa onlarla olan ilişkilerini de zedeleyen bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. En temelde, çocuğun sağlıklı bir gelişim süreci geçirmesi için ebeveynlerle güvenli bir ilişki kurulmasının elzem olduğu düşünüldüğünde, boşanma gibi ebeveynlerden en az birini evden uzaklaştıran ve onunla iletişimi kısıtlayan bir sürecin, çocuğun duygusal ve fiziksel gelişimi üzerinde olumsuz bir etki yaratabileceği söylenebilmektedir (Atalay ve Ulucan, 2018). Bu nedenle literatürde boşanmanın yaşandığı aileyi, süreç içerisinde çocuğu da vurgulayacak şekilde ifade eden “parçalanmış aile” kavramı ortaya çıkmıştır. Parçalanmış ya da eksik aile; çiftler arasında yasal olarak kurulan evlilik birliğinin yeniden yasal yollara başvurulması sona erdirilmesi sonucu çiftin çocuklarının hâkim kararıyla eşlerden bir tanesine verilmesi, eşlerden birinin geçici olarak çalışma amacıyla evi terk etmesi ya da ölmesi gibi nedenlerle ortaya çıkmış bir aile türü olarak tanımlanmaktadır (Özatça, 2009). Benzer şekilde tanımlanan tek ebeveynli aile kavramına da TÜİK’in yayınladığı veriler üzerinden bakılırsa 2013 yılında nüfusun % 8.2’lik kısmını oluşturan tek ebeveynli hane halkı sayısının, 2019 yılında %9.2’ye yükseldiği görülmektedir (Dünya Gazetesi, 2015; Anadolu Ajansı, 2020). Bu durum artan boşanma oranları ile paralellik göstermektedir ki tek ebeveynli aile yapısı bu sürecin getirdiği önemli bir dönüşümlerden biridir (Öztop vd., 2018).

Boşanmanın etkilerine çocuklar açısından bakıldığında, konuyla ilgili farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Örneğin Cüceloğlu (2008), boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz etki yaratabileceğini savunmakta ve bu konuda üç temel sorundan bahsetmektedir: İlk olarak boşanma, çocuğun günlük yaşamını etkilemektedir. Rutini bozulan çocuğun bu süreçten etkilenme düzeyinde çevresinin zenginliği, aile ortamı ve ebeveynleri arasındaki ilişkisinin oranı ve türü önem arz etmektedir. İkinci bir sorun, çocuğun boşanma sırasındaki yaşadığı ki; özellikle 5 yaş altındaki çocukların bu süreçten daha çok etkilendikleri ve belirgin davranış bozuklukları gösterdikleri kanıtlanmıştır. Üçüncü sorun ise boşanmadan sonra çocuğun velayetinin bir ebeveynine verilmesidir. Bu da

çoğu zaman çiftler arasındaki ilişkiden kaynaklı olarak çocuğun yanında kalmadığı ebeveyninden uzak kalmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte literatürde, Cüceloğlu’nun yaklaşımının aksine boşanmanın çocuk üzerinde tek başına doğrudan bir etkisi olmadığını savunan çalışmalar da mevcuttur. Gregory’nin (2016), çocuğun psikolojik uyumunda ve gelişiminde boşanmadan ziyade evlilik süresince maruz bırakıldığı çatışmalı ortamın önemini savunduğu çalışması, bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki etkileri kısa süreli ve uzun süreli olarak iki gruba ayrılabilir. Kısa süreli etkilerle ilgili yapılan araştırma sonuçları boşanma sonrasındaki ilk iki yılın kritik olduğunu göstermektedir. Boşanmanın çocuk üzerindeki kısa süreli etkilerini inceleyen Lampel (1996), boşanmanın peşi sıra çocuk için genellikle olumsuz bir süreç yaşandığını tespit etmiştir. Bu süreçte çocukların deneyimledikleri ilk sorunlar; ailenin dağılması, sosyal çevre ve koşullardaki değişiklikler olarak ifade edilmiştir. Bunlara bağlı olarak en fazla karşılaşılan olumsuzluklar ise, depresif duygu durumu ve içe çekilme olarak tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, boşanma sonrasındaki 6 ile 12 ay arasında birçok çocuğun bu olumsuz etkilerden kurtularak sürece uyum sağladıkları da belirtilmiştir. Bu durum da, yaşanan ilk evreyi bir kriz dönemi olarak değerlendirmenin önemini göstermektedir. Bir başka çalışmada da boşanmanın yaşanmasından sonra çocuklarda en sık görülen sorunların sinirlilik, sorunlarla başa çıkamama ve dürtüsellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tein, Sandler ve Zautra, 2000).

Boşanmanın uzun süreli etkilerine bakılmak üzere yapılan boylamsal araştırmaların çoğunda ise, sürecin olumsuz etkilerinin uzun yıllar devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Amato, 2000). McLeod (1985), parçalanmış aileden gelen yetişkinlerin depresyon durumunu araştırdığı çalışmada, ebeveynlerin çocuklukta boşanmasının özellikle yetişkin kadınlarda depresyon ve diğer psikolojik problemler için oldukça önemli bir risk yarattığı sonucunu elde etmiştir. Diğer bir çalışmada ise parçalanmış aileden gelen yetişkinlerin; çocuklukta dezavantajlı bir eğitim süreci geçirdikleri, buna bağlı olarak yetişkinliklerinde işsizlik yaşayabildikleri, düşük sosyoekonomik düzeye sahip oldukları ve bu nedenle parçalanmış ailede büyüyen yetişkinlere göre daha stresli bir yaşama sahip olabilecekleri belirtilmiştir (Huurre, Junkkari ve Aro, 2005).

Sonuç olarak, literatürde farklı yaklaşımlar olsa da genel anlamda hem boşanma öncesindeki çatışmalı ve huzursuz evlilik sürecinin hem de boşanma sırasında ve sonrasında günlük hayatta ve kişilerarası ilişkilerde yaşanan değişimlerin, çocuklar üzerinde olumsuz bir etki yaratabileceği söylenebilmektedir. Değindiği üzere, bu etkiler kısa süreli ve uzun süreli olabilmekte, eğer ebeveynler farklı koşullara bağlı olarak süreci sağlıklı şekilde yönetirse ebeveynlerin boşanması çocuğun yetişkinlik hayatını da etkileyen bir sorun hâline dönüşebilmektedir. Bu nedenle, parçalanmış ailelerde

ebeveynlerin boşanma süreçleri boyunca çocuklarının gelişimlerini göz önünde bulundurarak hareket etmelerinin, onların yaşamlarının diğer dönemleri için de oldukça önem arz ettiği söylenebilir.

3. YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma yöntem, bir çalışmada araştırmacıların çalışmanın amacına uygun olarak, hem nicel hem nitel verileri topladığı, analiz ettiği ve yorumladığı bir araştırma yöntemidir. Karma yöntem, araştırmacıların araştırma ortamlarının daha panoramik bir görüntüsünü aramalarına, fenomenleri farklı bakış açılarından ve çeşitli araştırma merceklerinden görmelerine olanak tanır (Shorten ve Smith, 2017). Tashakkori ve Teddlie (1998) karma yöntemin, pozitivizm ve yapılandırmacı paradigmalara karşı karşıya gelmesi sonucu ortaya çıkmasına değinmişlerdir. Böylece araştırmalar farklı yöntemleri bir arada kullanarak daha güvenilir ve geçerli bulgular elde edebilmişlerdir.

Bu araştırmanın amacı ebeveynleri boşanmış üniversite öğrencilerinin boşanma sürecine dair deneyimlerini anlamaktır. Araştırmanın ilk aşamasında bu öğrencileri tespit edebilmek için nicel yöntem kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmacı tarafından hazırlanan ankette ilgili fakültedeki öğrencilerin demografik bilgileri toplanmıştır. Buradan elde edilen bilgiler ışığında ebeveyni boşanmış olan öğrenciler tespit edilerek araştırmanın ikinci aşamasına dahil edilmişlerdir.

Araştırmanın ikinci aşamasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” (Yıldırım ve Şimşek, 2006) olarak tanımlanabilmektedir. Bu aşamada araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrenciler ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve öğrencilerin ebeveynlerinin boşanma sürecine dair deneyimleri ele alınmıştır.

3.2 Araştırmanın Evren ve Örneklemi

İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi 2017-2018 Eğitim- Öğretim Yılı Bahar döneminde fakülteye kayıtlı öğrenci sayısı yaklaşık 1200 civarındadır. Bu öğrencilerden Nisan ayı içerisinde ders programları ve dersin hocalarından alınan izinler doğrultusunda derslere devam eden 650 öğrenciye ulaşılarak gönüllülük esasınca Demografik Bilgi Formu doldurmaları istenmiştir. Bunun sonucunda 31 öğrencinin ebeveynlerinin boşandığı bilgisine ulaşılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında “verilerin elde edilebilmesi için araştırmacı tarafından hazırlanan sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat)” (Sönmez ve Alacapınar, 2019) formu uygulanmıştır. Örneklem belirleme aşamasında ise “amaçlı örnekleme, belirli özellikleri taşıyan belirli

bireylerin çalışmaya dahil edilmesini sağlamak için gruplar üzerinde yapılan saha incelemelerinden sonra örneklem seçme” yolu izlenmiştir. (Lune ve Berg, 2019). Bu kapsamda öncelikle ebeveyni boşanmış öğrencilerin belirlenmesi için çalışma yapılmış daha sonra tespit edilen öğrencilerle görüşme yapılmıştır.

Ayrıca çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden benzeşik (homojen) örnekleme, “küçük, benzeşik bir örnekleme oluşturma amacıyla belirgin bir alt grup tanımlama” (Yıldırım ve Şimşek, 2006) yöntemi tercih edilmiştir. Ebeveyni boşanmış olan öğrencilerin tespitinden sonra öğrencilerle birebir iletişim kurulmuştur. Çalışmaya katılmaya davet edilen 31 öğrenciden üçü çalışmaya katılmak istemediklerini belirtmişlerdir. Çalışmaya katılmayı kabul eden 28 öğrencinin 22’si kadın, 6’sı erkektir.

3.3 Araştırmanın Etiği

Çalışmaya katılım gönüllülük esası ile olup katılımcılara araştırmanın herhangi bir safhasında görüşmeyi sonlandırabilecekleri bilgisi verilmiş ve gönüllü onamları alınmıştır. Çalışmanın yapılabilmesi için İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulu’ndan izin alınmıştır (2018/12).

3.4 Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu; bu formda araştırmanın ikinci kısmına dâhil edebilmek için öğrencilere ulaşılabildiği adına öncelikle adı soyadı bilgisi sorulmuştur. Daha sonra cinsiyet, yaş, doğum yeri, bölüm, sınıf, medeni durum, ebeveynlerinin yaşam bilgisi, mesleki bilgileri, eğitim durumları, aylık gelirleri sorulmuştur. Takip eden sorularda ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu, kardeş sayısı, çalışma durumu, sağlık durumu, ailesi ile yaşayıp yaşamadığı, ayrı ise nerede yaşadığı, ebeveynlerinin ayrı olup olmadığı, ayrı ise öğrencinin kiminle yaşadığı ve ebeveynlerinin kaç yıldır ayrı olduğu sorularına yer verilmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu; bu formda ise öğrencilere boşanma öncesi, boşanma süreci, boşanma sonrası (erken dönem) ve boşanma sonrası (soğuma dönemi) dönemlerini kapsayacak şekilde 4 ayrı bölümden oluşan yarı yapılandırılmış sorulara yer verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda doğumdan itibaren bakımın kimin tarafından üstlenildiği, aile yapısı, ebeveynlerin boşanma öncesi ilişkileri, boşanma süresince yaşanan olaylar, bu süreçte öğrencilerin hissettikleri, boşanma sonrası kiminle yaşadıkları, ebeveynler ile değişen ilişkileri, okul ve çevre ile ilişkilerinin durumu, psikolojik durumları, evliliğe bakış açısı gibi sorular yer almaktadır.

3.5 Verilerin Analizi

Nitel yöntemde veri analizi süreci, verileri anlamlı, şeffaf, anlaşılır ve kapsamlı bir şekilde, katılımcıların ifade ettiklerine sadık kalarak bir araya getirmek veya yeniden yapılandırmaktır (Noble ve Smith, 2014). Nitel yöntemlerin çeşitliliğine rağmen, verilerin analizi ortak bir ilkelere dizisine

dayanmaktadır; görüşmeleri yazıya dökmek; temaları keşfedebilmek için verilerin içeriğini analiz etmek; bir veri kodlama sistemi geliştirmek; ve kapsayıcı temalar veya kategorileri oluşturmak için alt temaları birleştirmek, kodlar veya veriler arasında bağlantı kurmak (Noble ve Smith, 2014; Morse ve Richards, 2002).

Bu çalışmada her bir katılımcı için bir kod belirlenmiştir. Veri toplama sürecinde alınan ses kayıtları deşifre edilmiş ve ses kaydına izin verilmeyen görüşmelerin notları ise dijital ortamda yazıya aktarılmıştır. Ardından veriler, defalarca okunmuş ve temalar keşfedilmiştir. Keşfedilen temalar kodlanmış ve benzer temalar birleştirilerek alt temalar belirlenmiştir. Son olarak kapsayıcı temalar belirlenmiş ve kategoriler oluşturulmuştur.

3.6 Araştırmanın Sınırlılıkları

Öğrencilerle yapılan görüşmeler, 15 ile 35 dakika arasında gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle çalışma bu süreler içerisinde alınan bilgilerle sınırlıdır. Ayrıca bebeklik döneminde ebeveynleri ayrılan 7 öğrencinin kendilerini ebeveynleri arasında yaşanan süreçlerden ayrı gördüklerini ifade etmeleri nedeniyle araştırma verileri kısıtlanmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmaya İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencisi olan 28 öğrenci gönüllü katılım göstermiştir. 22'si kadın, 6'sı erkek olan bu öğrencilerin yaşları 19 ile 24 arasında değişkenlik göstermektedir. Öğrencilerin eğitim gördükleri bölümlere göre dağılımı ise, 3'ü sosyal hizmet, 6'sı beslenme ve diyetetik, 1'i sağlık yönetimi, 6'sı çocuk gelişimi, 6'sı fizyoterapi ve rehabilitasyon, 5'i odyoloji ve 1'i hemşirelik bölümü şeklindedir.

Görüşmeye katılan öğrencilerden sadece birinin babası boşanma gerçekleştikten sonra vefat etmiştir. Bu bağlamda öğrencilerden 3'ü boşanma sonrasında babası ile birlikte yaşarken diğerleri annesi ile yaşamaktadır. Anne babalarının ayrı olduğu süreler öğrenciler tarafından en çok 21 yıl, en az 6 ay olarak ifade edilmiştir. Görüşme yapılan öğrencilerden 11'inin ise tek çocuk olduğu bilgisi edinilmiştir. Katılımcılardan 7 öğrencinin ebeveynlerinin bebeklik döneminde, 9 öğrencinin çocukluk döneminde ve 12 öğrencinin ergenlik döneminde boşandığı belirlenmiştir.

Araştırmada 7 tema belirlenmiştir. Temalar; boşanma nedenleri, ebeveynin yeniden evlenmesi, yanında kalınmayan ebeveyn ile görüşme, boşanma karşısında gösterilen fiziksel/ruhsal tepkiler, boşanma ile baş etme, gelecekteki aile ve evlilik düşüncesi ve ebeveyni boşanmış birine tavsiyeler olmak üzere şekillenmiştir.

Tema 1: Boşanma Nedenleri

Araştırmada elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin boşanma nedenleri arasında geniş ailenin etkileri, anlaşmazlıklar, ekonomik nedenler, aile içi şiddet, ihanet ve terk

bulunmaktadır. Boşanma nedeni olarak geniş ailenin etkileri, iki katılımcı tarafından aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Türkiye’deki aile yapısına dayanarak konuşuyorum, çoğu ailede o zamanlar öyledir. Babamın ailesi ile birlikte, iç içe yaşıyorduk. Bir apartmanda işte. Bir katında biz, bir katında babaannemler, o şekilde. Kavga ediyorlardı, bu da zaten çoğunlukla babamın ailesinden kaynaklanan sorunlar oluyordu. Zaten boşanma sebepleri o oldu, biraz babamdan da kaynaklanıyordu tabii. Şiddete varan tartışmalar oluyordu. Ayırmaya çalıştığım zamanlar bana da denk geliyordu.” (Katılımcı 6).

“Ailevi durumlardan dolayı ayrılmışlar, her ikisinin de anne ve babası aralarına giriyorlar falan.” (Katılımcı 24).

Katılımcı 6'nın da ifade ettiği üzere bazı öğrenciler, farklı sebepleri de etken göstermelerinin yanı sıra ebeveynlerinin boşanmasının temel sebebini ekonomik süreçlerle ilişkilendirmiştir.

“Aralarında aşırı bir şey yoktu ama anlaşmazlıklar oluyordu. İflas nedeniyle boşanmışlar. Ev gitmesin, boşanalım o da gitmesin. Sonra hep davranışsal açıdan babam işini öne aldı. İlk tekrar birlikte olacağız diye ayrıldılar ama sonra babam bizi ihmal edince annem tekrar evlenmek istemedi.” (Katılımcı 5).

“Hatırlıyorum küçüklükten beri babamın borçları vardı, eve icralar geliyordu. Annemin babası biraz varlıklı. Babamın borçlarını o kapatıyordu. Babamı hapisten çıkardığı oldu. Eve icra geldi, onu ödedi, adamları geri gönderdi, baya olaylar oldu.” (Katılımcı 13)

Öğrencilerin büyük bir kısmı ise, ebeveynlerinin asıl boşanma nedenlerini kendi aralarındaki anlaşmazlıklarına bağlamışlardır.

“Ana problem... Belli bir yıl sürdürmüşler illaki anlaşmazlıklar vardır diye düşünüyorum. Son zamanlarda daha çok göze batma, daha çok tahammülün azalması diye düşünüyorum. Bunun yanında getirilenler, sıkıntı, yok işte küçük çekirdek harici sülale içinde başkaları, birçok şey. Onların yaşadığı sıkıntılardan kalıntılar. Ya da bazen babamın maddi bir kayıp dönemi oldu onun da etkisinde şey oldu tabii ki bunun da aileye yansması.” (Katılımcı 14).

“Yani çok anlaşamıyorlarmış, biraz sorumsuzluk falan. Babamdan kaynaklı.” (Katılımcı 1).

“Tartışmaların, kavgaların olduğu bir aile hatırlıyorum. Sürekli erteleniyordu boşanma kararı benim yüzümden. Sonra bana da söylediler, ben de tamam dedim, öyle.” (Katılımcı 3).

Diğer bir boşanma nedeni aile içi şiddet olarak ifade edilmiştir.

“Tartışma ortamı... Yani şimdi onu anlatmaya kalksam...” (Gülüyor). *Kalkamayız buradan. Çok kavga ediyorlardı çok, güneşırı. Genel olarak ben de yaramaz bir çocuk olduğum için kavgalara dahil oldum çoğu zaman. Benim üzerimden de*

çıkabiliyordu kavgalar, çok yaramazdım çünkü. Bir iki sefer karakolda bitmişti, davaları vardı. (Fiziksel şiddet mi oluyordu?) Ara ara oluyordu, evet. Sebep... Rahat battı başka bir şey değil. Annem evde oturdukça şey biraz alkol problemi de vardı. Zaten sürekli kavga ediyorlardı işte. İşe gidiyordu babam geliyordu, kavga ediyorlardı.” (Katılımcı 7).

“Severek evlenmişler ikisi de. İki yıllık bir flört dönemleri olmuş. Çok genç evlenmişler. Ama şey hep bir şiddet vardı, fiziksel de oluyordu gözümüzün önünde. Hani onun dışında çok fazla iyi halleri yoktu. Boşanacaklarını söylediklerinde çok sevinç içinde karşıladık, çocuklar üzülür, ağlar genelde. Biz öyle bir şey yaşamadık, daha çok sevindik.” (Katılımcı 10).

“...Belli bir süre sonra bana sarmaya başladı babam, bana vurmaya başladı, bana şiddet göstermeye başladı. Annem o zaman dedi ki senin için dayanıyordum buna ama sana da böyle yapıyor. Seni sakat bırakacak. Bana sordu, ben de fark etmez madem istiyorsun ayrıl dedim.” (Katılımcı 13).

Son olarak ihanet ve terk, öğrencilerin gösterdikleri diğer boşanma nedenleridir.

“İhanet... Babamdan kaynaklı.” (Katılımcı 8).

“Boşanmaları öyle gelişti, annem bırakıp gidince mecburen boşandılar. Psikolojik problemleri varmış.” (Katılımcı 9).

“Fiziksel, sözel hepsi oldu aile içinde şiddetin. Babam kumar oynuyordu, annem de babamı aldatı. Babam yurtdışında kumar oynarken annem de burada babamı aldatıyordu. Ben de gördüm annemi. 10 yaşındaydım o zaman direk ağlamaya başladım. Yatağa girdim, ağladım. Annem geldi, babama söylememem konusunda tekliflerde bulunmuştu o zamanlar. Baya kötüydüm o zamanlar, okulda falan iyi değildim.” (Katılımcı 17).

Tema 2: Ebeveynin Yeniden Evlenmesi

Bu çalışmada, ebeveynlerden birinin boşanma sonrasında yeniden evlenip evlenmediği sorulmuştur. Kimi katılımcılar anne veya babalarının yeniden evlenmesini olumlu karşılarken kimi katılımcılar ise bu durumu olumsuz karşılamışlardır.

“Bir iki sene önce. 18 yaşındayken annem yeniden evlendi. Ben mutlu oldum çünkü çok yoruldu, hani çalışmaktan, bir şeylerin sorumluluğunu almaktan. Benim için mutlu edici bir süreçti çünkü hani ona destek olan farklı birinin olması iyi yani benim için.” (Katılımcı 1).

“İyi ki de boşanmışlar. Şu andaki annemden çok memnunum. Küçük yaşta olmasından dolayı daha kolay adapte oldum. Abim için daha zordu. Abim kabul etti aslında. 9 yaşındaydı anne dediği biri vardı, yabancı biri geldi ister istemez. Şu anda iyiler.” (Katılımcı 9).

“Babamın evlendiği kişiyle gerçek annem arasında bir fark yok biyolojik olarak annem, o da sadece yabancı. Ama hiç öyle annelik (üvey) yapmadı falan filmlerde oluyor ya öyle bir şey

kesinlikle yok. Ama mesela annemin eşiyle aramdaki tek bağ annemle evli olması, o şekilde.” (Katılımcı 24).

Katılımcılar arasında durumu olumsuz değerlendiren bir öğrenci bunun nedenini yaşadığı baskı olarak ifade etmiştir.

“Annem babamdan sonra bir evlilik daha yaptı. O yüzden kötü bir çocukluk geçirdim. Güzel değildi benim için. Annemin ikinci eşi ile aram iyiydi ama bana çok baskı yapıyordu ona baba demem konusunda. Ben de abi demek istiyordum ama bu yaptığı baskıdan dolayı korktuğum için baba demek zorunda kalıyordum. Bir de o eve geldiğinde korkup yorganın altına falan girerdim. Bana tokat attı 12 yaşındayken...” (Katılımcı 17).

Tema 3: Yanında Kalınmayan Ebeveynle Görüşme

Araştırmanın bulgularına göre kimi katılımcılar boşanma sonrasında yanında kalınmayan ebeveyninden ayrılmak istemezken kimisi ise çeşitli nedenlerden dolayı onunla görüşmek istememiştir.

“17 yaşıma kadar babamla kaldım. Annemle de görüşüyorduk tatillerde. Annemin yanında kalıyordum evlenmediği sürede. Annem ailesinde kalıyordu, bize yakındı, oraya gidip geliyordum. Onun yanından ayrılırken üzülüydüm, gitmeyeyim diye, araba kaza yapsa da annemle beraber kalsam diyordum.” (Katılımcı 25).

“Görüşmek istemiyorum. Psikolojik rahatsızlığı bana da olur diye korkuyorum. Depresifliğe yatkınım ben de. İleride bende de olur diye uzak duruyorum. İçimde merak yok.” (Katılımcı 9).

“Babam ile çok sık görüşmüyorum. Çok nadir. Babamdan kaynaklı. Bir şey olduğunda arasam da babam ilgilenmiyor. Annem ara, konuş diyor. Yani... Ama ilgilenmediği için aramak istemiyorum. Özel günlerde, bayramda bile, kutla dese annem, ben aramak istemiyorum.” (Katılımcı 18).

Katılımcıların yanında kalmadıkları ebeveynleri ile görüşmelerinde diğer ebeveynlerinin tavrı da etkili olmuştur.

“Şu anda hala babamla yaşıyorum aynı yerde. **(Gözlerini kaçırıyor)**. Anneme kızıyorum gitmek istemiyordum. 3 hafta, bir ay görüşmediğimiz oluyordu. Babam diyordu, git gör diyordu anneni, özlüyordur kadın seni diyordu.” (Katılımcı 7).

“Çok sık görüşemiyoruz zaten annem de gitmemizi görmemizi istemiyor. Anneme gidiyorum onun için kötü bir şey söylüyor, babama gidiyorum onun için kötü bir şey söylüyor. Çok fazla görüşemiyoruz ama. Babam ayrıldıktan sonra yedi sekiz sene bekâr kaldı. Şu anda evli ama arada sırada gidiyoruz, çok fazla gidip görme şansımız olmuyor, o da evli olduğu için. Ama telefonda sık sık görüşürüz.” (Katılımcı 20).

“Ben babamla çocukluğumdan beri görüşüyorum. Bu da 4-5 yaşlarında gibi oldu. Babam başlarda sanırım çekinmiş. 4-5 yaşlarından itibaren düzenli görüşüyorum. Daha öncesinde de görüşmüş beni ama bu kadar düzenli değil. Benim

hatırladığım kadarıyla pek bir görüşmek istemedim, hayal meyal hatırlıyorum ama annem hep destek çıktı. O senin baban, bak yanında olmak istiyor. Her aile gibi ayrıldık ama sonuçta baban iki tarafta da suç olmasa böyle bir boşanma olmazdı böyle konuştuk.” (Katılımcı 19).

Tema 4: Boşanma Karşısında Gösterilen Fiziksel / Ruhsal Tepkiler

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre katılımcılar ebeveynlerinin boşanmasından fiziksel ve ruhsal olarak etkilenmişlerdir.

“Eve gidip sürekli uyuyordum. Ablam psikolog olduğu için anlıyordu. Beni psikoloğa götürdüler uyumamı bahane edip. 2 seans gittim sonra gitmedim, bıraktım, gerek yok dedim. Bende stresten zona (cilt hastalığı) falan oldu sürekli.” (Katılımcı 4).

“Ben hep uyuyordum, unutmak için. Boşanmadan önce de sonra da vardı bu durum. Çünkü sürekli kavga edilen bir süreç olduğu için hani hatırlamadığım süreden beri hep kavgalı bir ortam olduğu için ben hep uyumayı tercih ediyordum. Ben zaten çok dışa açık bir çocuk değildim. Ama daha da çok kapanmış oldum hatırlıyorum çünkü okuldan annemi çağırıyordular sürekli, çok içine kapandı, ders dinlemiyor, uyuyor diye. Öyle etkiledi aslında. Hep uyuyordum derste de uyuyordum, okulda da uyuyordum. Öyle etkilenmişim...” (Katılımcı 16).

Bir katılımcı ise şiddete eğilim gösterdiğini anlatmıştır.

“Alt kaçırma oldu 10 yaşına kadar. Altıma kaçırdım. Çok sessiz sakin bir çocuktum ama sonra yavaş yavaş şiddet eğilimli oldum.” (Gülüyor). (Katılımcı 17).

Bazı katılımcılar sürece genel olarak uyum sağlasalar da birtakım durumlarda ebeveynlerinin eksikliğini hissettiklerini belirtmişlerdir.

“Hayır, hiç niye babam yok demedim ama görünce birilerini babaları ile...” (Katılımcı 1). (Ağlıyor, uzun bir sessizlik yaşanıyor, rahatça ağlayabileceğini söylüyorum, elini yüzünü yıkaması için görüşmeye ara veriyoruz.)

“Beni rahatsız eden bir durum, yani... (Ağlıyor). Tabii ki de insanlar özellikle veli toplantısında (Ağlamaya devam ediyor). Yani anne babalarıyla geliyordu, öğretmenler çağırıyordu. Benim annem hep yalnız gitti. Öyle bir sıkıntım oldu aslında. Sadece çocukluk, ilkokul döneminde zorlandım. Anaokulu, ilkokul sosyalliğe ilk karıştığı zamanlar. Çünkü herkesin anne babası beraber, hani diyorlar senin baban nerede? Çocuklar zaten acımasız oluyorlar. O dönemde zorlandım ama daha sonra bunun çok saçma olduğunu anladım ama hala içimde bir şeyler var o döneme dair.” (Katılımcı 8).

Tema 5: Boşanma Süreciyle Baş Etme

Katılımcılar, ebeveynlerinin boşanma süreciyle baş etme yöntemlerini güçlü olmak ve kendi ayakları üzerinde durmak olarak ifade etmişlerdir.

“Olayın ilk yaşandığı zamanlarda annem ve kız kardeşim çok yıprandığı için, sürekli ağlamaklı olduğu için, ben de sürekli düşmeyeyim diye çok güçlü durdum. Onlar ağlarken ben ağlamadım. Sanırım destek olması gereken biri çıkacak diye kendimi bu kişi yapmışım. Ondan sonrasında da üzüldüğüm durumlar oldu. Sıkıntı benimle alakalı değil, onlarla alakalı. Ayı ayrı yaşıyorlar diye üzüldüğüm bir durum oldu. Onun dışında bir sıkıntı olmadı, tatillere gittiğimiz zaman dördümüz bir araya geliyoruz. Ben bir sıkıntı yaşamadım bu yüzden. Başlarda tabii ki biraz üzüldüm.” (Katılımcı 2).

“Böyle yaparak ailemi üzmemem gerektiğini anladım. Dedim tek annesi babası boşanan ben değilim. Bu şekilde büyüdükçe başa çıktım.” (Katılımcı 8).

Bir katılımcı bu süreci büyüme ve olgunlaşma için bir fırsat olarak değerlendirmiştir.

“Beni farklı kılan bir durum olarak görüyorum. Boşanma, insana bir farkındalık kazandırıyor. Mesela kendi kız arkadaşın veya herhangi bir arkadaşın, ailesi birlikte olanlar, annesine babasına kötü davranıyorlar. Özellikle anneye karşı bir şey var, annesine bağıyor, şey yapıyor. Yapma, ne yapıyorsun? Çünkü arıyorsun ne kadar boşansalar da. Sen de kendin çamaşırını, bulaşığı yıkamak zorunda kaldığında bu insanlara bir olgunluk kazandırıyor. O küçük yaşta bunu yaşamak, kendi yemeğini yapmayı öğrenmek güzel, değişik. İnsanın hayatında, üniversite hayatında ya da evini ayırdığında yaşadığını sen 12-13 yaşında yaşıyorsun.” (Katılımcı 7).

Boşanma öncesinde yaşanan çatışmaların sona ermesinin de, bu süreçle baş etmede önemli olduğu vurgulanmıştır.

“Boşanmadan önce evde kavga, tartışma oluyordu. Yani aslında bunlardan çok etkilenen biri değildim. Her zaman yaşadığım evde kalyordu. Ben okulumu kendime şey yapıyordum. Sonlara doğru ya da olayın büyüklüğüne göre desem o anki olay büyükse aklımda kalyordu falan. Yoksa hani çok aileye kendimi yoran biri olmadım hiç.” (Katılımcı 14).

Bu sürece yönelik çeşitli baş etme mekanizmaları geliştirenlerin yanı sıra, bir katılımcı, bebeklik döneminde ebeveyninin boşanmasının tek ebeveynli bir ortamda büyümesini normalleştirdiğini ifade etmiştir.

“Belki çok küçük olduğumdan kaynaklı öyle görmedim. Direkt öyle bir ortamın içine düştüm. Sadece annem. Aile kavramı benim için oydu, hani bir baba varmış, olması gerekiyormuş, hiç öyle bir ortamda bulunmadığım için bana hiç anormal gelmiyordu, normalmiş gibi geliyordu yani.” (Katılımcı 1).

Tema 6: Gelecekteki Aile ve Evlilik Düşüncesi

Bu temelde, çalışmada; evlilik ve aile hakkındaki düşünceleri sorulduğunda kimi katılımcılar ebeveyninin boşanma

nedenine göre gelecekteki aile ve evlilik düşüncelerinin şekillendiğini anlatmışlardır.

“İhanet de girdiği için annemle babamın arasına biraz şüpheliyim, erkeklere karşı güvensizim açıkçası. Kız çocuklarının babası olur, ben böyle bir şey görünce her erkeğe karşı önyargılı oluyorum ister istemez.” (Katılımcı 8).

“Ben aslında evliliği çok da mantıklı bulmuyorum. Çünkü etrafımdaki evlilikler mutsuz olunca. Bana göre çok saçma geliyor. Ama anlaşabilecek, o sorumluluğu kaldırabilecek insanlar evlenirse iyi olabilir. Ama ben kendim istemiyorum.” (Katılımcı 16).

“Kader, kısmet bu işler. Ama tabii ki baktığımda yani annemin babamın evliliğini de gördüm. Yani hiçbir zaman ben evlenmem demedim ama evlilikte kendime göre alabileceğim bazı kararlar olabilir. Benim annem de babam da çok fevri idi. Birbirlerine karşı hiç saygı yoktu. Sıfır. Sevgi zamanında zaten bitmiş bunlar olmayınca olmuyor ama böyle bir evliliğim olsa annem kadar bekler miyim, beklemem. Çocuğum olsa hiç beklemem, direkt ayırırım. Büyük konuşmayayım ama çocuklar çok etkileniyor, aşırı etkileniyor. Kötü olarak bakmıyorum evliliğe ama annemin ve babamın evliliğinden biraz farklı bir evlilik olacaktır.” (Katılımcı 20).

Kimi katılımcılar ise gelecekte nasıl bir ebeveyn olması gerektiğini kendi ebeveynlerinin davranışları üzerinden belirlediklerini ifade etmişlerdir.

“Anneme baktığımda çok iyi bir anne olacağıma düşünüyorum ileride. Çünkü nasıl bir anne olmamam gerektiğini görmüş oluyorum sağ olsun. Çocuk istersem ileride evleneceğim ama korkum da var çünkü evleneceğim kişi çocuğuma seçtiğim bir baba olacak. O yüzden biraz korkuyorum aslında. Ama evlenirsem, çocuğum olursa, çok iyi bir anne olacağım.” (Katılımcı 17).

“Babamın bana yaptıkları benim çocuğuma yapacaklarını etkiledi. Babamı kötü örnek olarak alıyorum. Tam tersini yaparsam daha güzel olacağını düşünüyorum. Zaten borçlarla uğraştığı için babam sürekli, ilgi göstermezdi. Şimdi bana ilgi gösteriyor, en büyük sinirim ondandır. Bana küçükken ilgi lazımdı, şimdi değil. O yüzden de babama kızgıyım, bir yeri gezdirmezdi, ne bir şey alırdı, hır güre ile geçerdi sürekli. Evlilik ve aile ile ilgili başka düşüncem yok, normal, evlenirim. Her şeyin zamanı var, okul bitince askere giderim, bir iş bulurum, ondan sonra da evlenirim. Her şeyin bir sırası var.” (Katılımcı 22).

“Benim evim, benim ailem... Vallahi güzel olurdu. Kendime hep şey söyledim bu ayrılma döneminden sonra, ben babam gibi baba olmam herhâlde.” (Katılımcı 26).

Tema 7: Ebeveyni Boşanmış Birine Tavsiyeler

Son olarak öğrencilere; karşılarına ebeveyni boşanmış ama bu süreci henüz kabullenememiş, bu süreçten fiziksel veya psikososyal anlamda etkilenme süreci içerisinde olan biri

gelirse, kendi deneyimlerinden yola çıkarak ona ne tür tavsiyeler verebilecekleri sorulmuştur.

Katılımcıların tavsiyelerini verirken aile içindeki huzursuz ortamın bitişi nedeniyle boşanmanın olumlu bir süreç olduğunu göz önünde bulundurdıkları görülmüştür.

“Anne baba birlikteyken evde huzursuzluk oluyorsa boşanınca daha mutlu bir aile olabilir. Babamın da evi olur, daha huzurlu diye söyledim.” (Katılımcı 5).

“Benim şu an aynı şeyi kuzenim yaşıyor. Mutsuz bir ailesi var, 4 tane çocuğu var (En büyüğü 4. sınıfta, en küçüğü birkaç aylık). Anlaşmıyor, aldatılıyor, dayak yiyor. Ciddi bir şiddete maruz kalıyor. Ama sırf çocukları küçük diye, onlar için ayrılmıyor. Sürekli şiddet görüyor. Ama ben ona diyorum ki ben de aynı yollardan geçtim. Şu anda çok kötü bir psikolojidedir. (Çocukların) Birinin saçını döküyor. Birisi aşırı derecede kilo alıyor, birisi çok zayıf. Çocuklar konuşmıyorlar aslında annesiyle babasının ayrılmasından korkuyorlar bu yüzden. Ama ben konuştum onlarla da. Ben de aynı şeyi söyledim, ben de boşanmalarını istemiyordum. Ben de abilerimle, babamla aynı evde büyüme isterdim, mutlu bir şekilde. Ben de Pazar günleri onlarla kahvaltı yapmak isterdim. Ama o zaman sürekli kavgalı bir ortamda büyüme zorunda kalacaktım, mutsuz olacaktım. Belki insanlığa olan bakış açım bu olmayacaktı. Hep şiddete yönelik bakacaktım. Ama onlar ayrıldıktan sonra daha sakin bir ortama bırakıldım. Abim şu an çok iyi yerlerde. Kendine iş kurdu, diğeri de öyle. Annem sağlıklı. Böyle daha iyi olacağını söylüyorum. Çocuklar için de ileride daha iyi olacak. Şiddetin içinde büyümeleri çok da normal değil. O yüzden bazen boşanmalar daha mantıklı olabiliyor. Tavsiye ediyorum boşansınlar mutsuzlarsa. Çocuk için bazı şeylere katlanmak doğru değil bence. Çocuklar da aslında onu istiyorlar ama ikisinden de vazgeçmediği için bunu söyleyemiyorlar çünkü çocuklar.” (Katılımcı 16).

“Bu durumu artık günlük hayatta benim annem yanımda değil babam yanımda değil, yetim öksüz gibi değil de artı yönünden düşünseler daha güzel olur. Mesela aile içinde yaşıyoruz bazı durumlarda annem de babam da yanında olamayabilir. Bu tam tersi oluyor aslında biri olmadığı zaman diğer tarafa da gidebiliyorsun. Her taraftan yalnız kalmıyorsun. Mesela aile içinde bir sıkıntı olduğunda bir süre kıs kalabiliyorsun. Ama benim durumumda bir sıkıntı olduğu zaman diğer tarafa gidip o taraftan devam edebiliyorsun. Tabii ki kötü bir şey büyüme döneminde kötü bir şey ama bunu avantaja da dönüştürebilirler, her iki taraftan da sevgi görebilirler. Ben zorluk çekmediğim için çok, ne düşünür nasıl yaparlar? Ben de şey olmadı ailevi eksiklik olmadı. Benim için daha kolay atlatılan bir süreçti.” (Katılımcı 24).

“Benim gibi güçlü durması için bir şey yapmam. Duyguyu erteleme derim. Aslında şu an üzülüyorsan, ağla sonuna kadar ağla, gözyaşın bitene kadar ağla. Ondan sonra ağlayacak gücün kalmayacak ve bir yerden sonra toparlanmak zorunda kalacaksın. Üzgünsen de mutsuzsan da şimdi yaşa, sonrasında

her şey çok daha güzel olabilir, derdim herhalde. Sonunun mutlu olacağını düşünmesini isterdim.” (Katılımcı 2).

“Hayat kısa bunlarla uğraşma, onların kendi hayatı her şey unutulup gidiyor. Sonra dönerseniz niye ben üzülüm, niye vaktimi böyle harcadım. Olan bana oldu diye düşünüyorsun derim.” (Katılımcı 15).

“Gelmişti böyle biri bizim sınıftan. Şu an yaşadığım bir şey var mesela kötü bir şey var. Gözümü kapatıyorum aradan 5 sene geçti, gözümü açıyorum. Şu an üzüldüğüm şeyler beni üzmeyecek bir şey diyor. İnsan çok fazla üzüyor tabii ki üzüyor, yıpranıyor, aynı evde yaşadığın biri annem biri babam tercih yapmak zorunda kalıyorsun. Ama ben öldüm, ben bittim durumu değil kesinlikle. Hayat devam ediyor bir şekilde. Tek çaresi olmayan şey ölüm diyorlar ya benim için de tek çaresi olmayan şey ölüm. O zamanlar çok üzülüyordum annem babam ayrı diye. Ama bu geçici bir acı benim için. Sevdiğim zamanlarda oluyor yalan değil, iyi ki ayrıldınız dediğim zamanlar da oluyor. Ama beni çok zorlayan bir süreç olmadı. Onun için karşımdaki insan da çok üzülür tabii ki ama üzülme diyemem, geçecek bir durum olduğunun farkına varmasını sağlarını onun için.” (K, 21 *“Bu etkilenen bir şey değil, herkesin başına gelebilir gayet normal. İnsanlar kolunu bacağını kaybedip hayata tutunuyor bu gayet normal bir şey.”* (Katılımcı 20).

“Bence bir sorun değil bu aslında. Hiçbir sıkıntı yok, bunu sorun etmemesi gerek. Hayatta sorun edilecek daha önemli şeyler var, şu an belki de yaşım büyük olduğu için böyle düşünüyorum. Ama buraya 10 yaşında bir kız getirseniz çok daha farklı çünkü ilgiye ihtiyacı var. Benim bu yaşta sonra çok fazla ihtiyacım yok ilgiye. Önceden tabii ki de vardı, hep bir aile sevgisi görmek isterdim, hep ilgi görmek isterdim ama şu anda öyle bir ilgiye ihtiyacım yok. Yaşımdan dolayı umursamıyorum böyle şeyleri. Şu an tek istediğim bu. Herkesin istediği öyledir herhalde. Okul bitsin, bir kariyere sahip olayım, aileme yardım edeyim, destek olayım, planlarım bu yönde. Ablam böyle yaptı, okulu bitirdi, şu an çalışıyor, bize yardım ediyor. Ben de bu şekilde yapmak istiyorum. Böyle şeyleri o yüzden umursamıyorum.” (Katılımcı 21).

5. TARTIŞMA

Alan yazınında yapılan araştırmalar göstermektedir ki boşanma süreci; yaş, boşanmanın gerçekleştiği koşullar vb. etkenlere bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıksa da, çocukların gelişimini, iyilik hâllerini, ebeveynleriyle kurdukları ilişkiyi ve dolayısıyla hayatlarını olumsuz olarak etkilemektedir (Cüceloğlu, 2008; Lampel, 1996; Türkarlan, 2007). Boşanmanın çocuk üzerindeki önemli etkilerinden birisi, boşanmadan sonra çocuk ebeveynlerinden birinin yanında kaldığı için, çiftler arasındaki ilişkiden kaynaklı olarak çocuğun yanında kalmadığı ebeveyninden uzak kalması durumudur (Cüceloğlu, 2008). Güler'in (2014) yapmış olduğu araştırma da bunu destekler nitelikte; boşanma sürecinde özellikle baba-çocuk ilişkisinin azaldığını, anne-çocuk ve baba-çocuk ilişkisinin birbirlerini etkileyebildiğini, çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyniyle olan ilişkisinin onun

benlik saygısı ve depresyon gibi bilişsel ve duygusal süreçleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Aynı araştırmada, çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyninden algıladığı kontrol ve ilgi durumunun, yine depresyon durumunu etkilediği, kontrol artışının çocuğun depresyon düzeyiyle negatif yönde ilişkili olduğu ve bu ebeveynle görüşme sıklığına göre algılanan kabul-red durumunun farklılaşabildiği ifade edilmektedir.

Boşanma sürecinin getirisi olan bütün bu olumsuz etkilere rağmen bazı araştırmalarda, çatışmalı (huzursuz) aile yapısında yetişmelerinden ebeveynlerinin boşanması çocuklar açısından daha sağlıklı bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Yılmaz (2011), çatışma yaşayan ve boşanmış ailelerin 7-12 yaş arasındaki çocuklarının benlik algıları ve kaygı düzeylerini karşılaştırdığı araştırmasında, evli fakat çatışma yaşayan çiftlerin çocuklarının benlik algılarının boşanmış çiftlerin çocuklarına göre daha düşük; kaygı düzeylerinin ise daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gregory (2016) ise evliliğin sadece çocuk için sürdürülmesini çocuk açısından değerlendirdiği çalışmasında, çocukların boşanma sürecine bağlı olarak yaşadıkları olumsuz durumların sadece boşanmayla ilişkilendirilemeyeceğini, bu olumsuz durumlarda boşanma öncesinde yaşanan çatışmalı evlilik hayatının da etkili olduğunu ifade etmektedir. Üstelik yapılan bazı araştırmalara göre, boşanmanın öncesinin de dahil olduğu boşanma sürecinin neden olduğu olumsuz etkiler, süreç yeterince sağlıklı yürütülmediği takdirde çocukların yetişkinliklerine kadar sürebilmekte, hatta yetişkin hayatının oluşumunu bizzat karakterize edebilmektedir (McLeod, 1985; Huurre vd., 2005). Buradan hareketle, çoğu durumda boşanmanın çocuklar açısından olumsuz sonuçlar doğurmasına rağmen bazı durumlarda çatışma halindeki aileden daha olumlu bir ortam oluşturduğu söylenebilmektedir.

Bu çalışma; ebeveynleri çocukluk çağında boşanan üniversite öğrencilerinin boşanma süreciyle ilgili deneyimlerini, bu deneyimlerin onları çocuklukta ve genç yetişkinlikte nasıl etkilediğini ve gelecekte kendi hayatlarını kurma düşüncelerini nasıl şekillendirdiğini öğrenmek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda üniversite eğitimine devam eden 28 öğrenci ile yapılan görüşmeler sonrasında elde edilen veriler; *boşanma nedenleri, ebeveynin yeniden evlenmesi, yanında kalınmayan ebeveyn ile görüşme, boşanma karşısında gösterilen fiziksel/ruhsal tepkiler, boşanma ile baş etme, gelecekteki aile ve evlilik düşüncesi ve ebeveyni boşanmış birine tavsiyeler* olmak üzere 7 tema etrafında toplanmıştır.

Boşanma sürecini ele alırken odaklanılan en temel nokta boşanma nedenleridir. Bu konuda uluslararası literature bakıldığında, Scott ve arkadaşlarının 2013'te yaptığı çalışmasında iletişim eksikliği, aldatma ve şiddetli geçimsizlik/kavga gibi faktörler öne çıkmaktayken; Eyo'nun 2018'deki çalışmasında farklı dine mensup olma, işsizlik ve erken yaşta evlenme, en sık karşılaşılan boşanma nedenlerini oluşturmaktadır. Ulusal literatürde ise, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın, bugünkü adıyla Aile, Çalışma ve

Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın, 2014 yılında yaptığı boşanma araştırmasının verilerine göre en sık rastlanan boşanma sebepleri yakın çevrenin evliliğe müdahalesi (%40), duygusal ilişki (%37,6) ve aldatma (%34,9) olarak sıralanmışken; Gökçe, 2020'deki çalışmasında romantizm ve cinsellik sorunları, iletişim engelleri ve güvensizlik/kıskançlık gibi nedenleri başlıca boşanma sebepleri olarak tespit etmiştir. Bu çalışmada da yakın çevrenin müdahalesi, %10 oranında boşanma sebebi olarak görülmüştür. Bu anlamda ulusal literatürde yeri olan bir bulgu elde edilmesinin yanı sıra; bu bulgunun uluslararası literatürde yer almaması dikkat çekmektedir. Söz konusu olan durumda, Türkiye'deki geleneksel aile yapısının etkili olduğu düşünülebilmektedir. Yakın çevrenin evliliğe müdahalesi ulusal alanda yapılan çalışmalarda birincil boşanma nedeni olarak da yer almakta ancak bu çalışmada öğrenciler tarafından ebeveynlerinin boşanmasının temel nedeni kavga ve tartışmaların sıklığı olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte, çalışma bulguları boşanma nedenlerinin tekil olarak değerlendirilemeyeceğini de göstermektedir; zira yapılan görüşmelerde katılımcılar boşanma nedeni olarak çoğu sorunun iç içe olduğu süreçleri betimlemişlerdir. Bu kapsamda ekonomik problemler, aldatma ve terk de literature uygun olarak elde edilen boşanma nedenleri arasındadır.

Boşanma sürecinde içinde bulunulan zor durumlardan biri, boşanan ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin de başka biriyle evlenmesi sonucunda çocuğun ebeveyni ile olan bağının kopmasıdır. Sağlıklı bir gelişim süreci için her iki ebeveyninden de yeterince ilgi görmek, çocuğun en temel ihtiyaçlarından biridir ve bu dönemde gerekli sevgi ve sıcaklığı göremeyen çocukların olumlu benlik geliştirmede sorun yaşayabilecekleri düşünülmektedir (Tezel, 2004). Bu durum çocukların, ebeveynlerinin ikinci evliliklerine olan bakış açılarını da etkileyebilmektedir. Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada, boşanma sonrasında ebeveynin yeniden evlenmesinin çocuklar üzerinde kimi zaman boşanmadan daha çok stres yarattığı ve onlar için bu süreci daha karmaşık hâle getirdiği şeklinde bulgular elde edilmiştir (Ahrons, 2007). Bununla birlikte farklı bir araştırmada ise, çocukların ilk etapta karşı çıktıkları ikinci evlilik durumunu, yaşları büyüyüp olgunlaştıkça destekler duruma geldikleri ifade edilmiştir (Kahraman, 2016). Bu araştırmada da bu sonuca uygun olarak görüşme yapılan öğrencilerin çoğunun, ebeveynlerinin yaptıkları ikinci evlilikleri olumlu olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların cevapları ışığında; çocukluktan ergenliğe ve genç yetişkinliğe geçiş aşamasında değişen bu düşünsel yapılarında, Kahraman'ın (2016) da belirttiği gibi olaylara bakış açısını şekillendiren yaş faktörünün yanı sıra yeni eşin ebeveynine ve çocuğa karşı olan olumlu tutum ve davranışlarının önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Nitekim bir katılımcı, üvey babasının kendisine karşı olan baskıcı ve şiddet içerikli tutumundan ötürü annesinin ikinci evliliğinin çocukluğunu kötü etkilediğini ifade etmiştir.

Çocukların boşanma sürecine olan uyumlarını etkileyen faktörlerden bir diğeri ise, boşanma sonrasında birlikte yaşamadıkları ebeveynleriyle görüşme sıklıkları olarak gösterilmektedir. Çocuklar, boşanmadan sonra aynı çatı altında yaşamadıkları ebeveynleriyle daha az vakit geçirdikleri için, kendilerini onlara eskisi kadar yakın hissedemeyebilmektedir. Bu durumun, boşanma sürecini onlar için daha zor bir hâle getirebileceği söylenebilmektedir. Bu aşamada, çocuğun boşanma sürecini daha sağlıklı atlatması için ebeveynlerin çocuklarına yeterince zaman ayırmaları ve onlara ilgi göstermeleri oldukça önemlidir (Gümüş, 2017; Shimkowski vd., 2018). Bu çalışmada da katılımcıların bir kısmı, literatürle uyusacak şekilde yanında kalmadıkları ebeveyniyle yeterince görüşmedikleri için mutsuz olduklarını belirtmişlerdir. Buna karşın bazı katılımcılar, ebeveynlerinin kendilerini çeşitli anlamda olumsuz etkileyeceğini düşündükleri için kendilerini ondan uzaklaştırdıklarını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda, boşanma sonrasında ebeveynle bağın sürdürülmesi çocuğun duygusal gelişimi için önemli bir süreç olsa da, bu durumun birlikte yaşanmayan ebeveynin ruh hali, davranış ve tutumlarına göre farklı şekilde değerlendirilebileceği ortaya çıkmaktadır. Çalışmada bunun dışında, yanında kalınmayan ebeveynle olan iletişimde, birlikte kalınan ebeveynin yönlendirmesinin de etkili olduğu belirlenmiştir. Çoğu kez bu yönlendirmelerin, karşı taraftan görülen ilgiyle şekillendiği görülse de, bu durumun çocukların diğer ebeveynleriyle iletişimde önemli rol oynadığı fark edilmiştir. Bu anlamda birlikte kalınan ebeveynin, eski eşiyile olan kişisel problemlerinden bağımsız olarak çocuğunun sağlıklı bir süreç geçirmesi için ikili arasındaki iletişimde arabuluculuk yapmasının önemli olduğu söylenebilmektedir.

Boşanma sürecinde çocukların ilk karşılaştıkları sorunlar ailenin dağılması ve sosyal çevrenin değişimi olarak gösterilmektedir. Bu sorunlar, çocuklar üzerinde birtakım fiziksel ve ruhsal tepkilere neden olabilmektedir. Buna göre ilk etapta çocuklarda depresif duygu durumu, içe kapanıklık, sinirlilik, bitkinlik, baş ağrısı, yeme bozuklukları ve uyku problemleri vb. tepkiler gözlemlenebilmektedir (Lampel, 1996; Tein vd., 2000; Türkarlan, 2007). Özellikle yatağı ıslatma gibi tamamladıkları bir gelişim evresinin davranışlarına geri dönüş (gerileme), bu sürece çocukların verebilecekleri olası tepkiler arasında gösterilebilmektedir (Türkarlan, 2007). Bu çalışmada yapılan görüşmelerde de öğrenciler boşanma sürecinde içe kapanma, sürekli uyuma, alta kaçırma gibi literatürde rastlanan tepkileri verdiklerini belirtmiş; bunun yanı sıra strese bağlı cilt hastalığı, şiddete eğilim gibi durumlar da yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden ayrıca, verilen ruhsal ve duygusal tepkilerde dışsal faktörlerin doğrudan rol oynayabileceği öğrenilmiştir. Bu kapsamda boşanma sonrasında annesiyle yaşayan bir katılımcının, çocukken özellikle yaşlılarını babasıyla birlikte gördüğünde duygusal anlamda zorluk yaşadığını belirtmesi örnek gösterilebilmektedir.

Bahsedilen olumsuz etkiler kapsamında çocuklar, boşanma sürecini kendileri için baş edilebilir hâle getirmek için içsel ve dışsal bazı mekanizmalara başvurabilmektedirler. Literatürde kendini toparlama gücü adı altında da ele alınan bu mekanizmalar; boşanmayı olumlu açıdan değerlendirme, akademik başarıya odaklanma, ebeveynlerle sağlıklı ve güvenilir bir ilişki kurma vb. olarak açıklanmaktadır (Atalay ve Ulucan, 2018). Bununla birlikte bazı araştırmalar, çevreden alınan sosyal desteğin de bu noktada oldukça önemli olduğunu göstermektedir (Jackson ve Fife, 2018). Bu çalışmada da; çatışmalı ortamdan kurtulma ya da gidecek iki ayrı eve sahip olma şeklinde düşüncelere sahip olan öğrencilerin, boşanmanın olumlu yönlerine odaklandıkları söylenebilmektedir. Bununla birlikte bazı öğrenciler, yanında kaldıkları ebeveynlerine destek olmak için güçlü durmak zorunda olduklarını düşündüklerini ve süreçle bu şekilde başa çıktıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların ise boşanma sürecinin içine doğdukları için bu durumu olduğu gibi kabullenip bunu baş edilecek bir durum olarak değerlendirmedikleri öğrenilmiştir. Ancak bu, boşanmanın bebeklikte yaşandığında daha hasarsız yaşandığı şeklinde yorumlanmamalıdır; literatürde yer alan bilgilerden de yola çıkılarak bu sürecin çeşitli etkenlere bağlı olarak herkes için farklı deneyimlendiği söylenebilmektedir.

Ebeveynlerin boşanmasının çocuklar üzerinde kısa süreli ve uzun süreli birtakım etkileri bulunmaktadır. Kısa süreli etkileri, daha önce de değinilen yeme bozuklukları ve uyku problemleri iken, uzun süreli etkileri ise daha çok çocuğun kişiliğine ve hayatı algılayış biçimine yansımaktadır (Amato,2000). Bu kapsamda, ebeveynlerin boşanma süreçleri, daha uzun vadeli bir etki olarak çocukların romantik ilişkilere, evliliğe ve kendi ailelerini kurma düşüncelerine olan bakışlarını şekillendirebilmektedir. Yapılan araştırmalarda, boşanma nedeniyle parçalanmış ailede büyüyen genç yetişkinlerin, sağlıklı romantik ilişkiler kurmalarının daha olası olduğu gözlemlenmiştir (Amato ve DeBoer, 2001; Lee, 2018). Maden (2015) ise boşanmanın, üniversite öğrencilerinin evlilik tutumlarına olan etkisini incelediği araştırmasında anne babası boşanmış öğrencilerin evlilik ve aile yaşamına karşı tutumlarının daha olumsuz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırma sonuçlarında da öğrencilerin aile kurmaya karşı olumsuz düşünceleri ağırlıkta olduğu görülmüştür. Bununla birlikte farklı bir durum olarak; bazı öğrencilerin aile hayatında deneyimledikleri olumsuz ebeveyn tutumlarını, gelecekte kendilerinin nasıl bir ebeveyn olmamaları gerektiği yönünde değerlendirdikleri, bu anlamda kendi ebeveynlerinden daha sağlıklı bir evlilik inşa edeceklerine dair motivasyona sahip oldukları da gözlemlenmiştir.

Çalışmada son olarak, öğrencilerin, ebeveyni boşanmış olan bir başka kişiye verecekleri tavsiyeler öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda öğrencilerin çoğu karşılarındaki kişiye; boşanma sürecinin zor olduğu ve verilen duygusal tepkilerin normal olduğu, ancak boşanmanın huzursuz bir aile ortamında büyümekten daha sağlıklı olduğu yönünde tavsiye vereceklerini ifade etmişlerdir. Bazı öğrenciler ise

tavsiyelerini; boşanmanın herkesin başına gelebilecek bir durum olduğu, hayatta mücadele edilmesi gereken diğer zorluklara kıyasla çok büyütülmemesi gerektiği üzerinden şekillendirmiştir. Bu noktada öğrencilerin, karşılarındaki kişiye verecekleri tavsiyeleri kendi yaşamsal deneyimlerinden yola çıkarak oluşturdukları görülmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin geriye dönüp kendi deneyimlerine ayna tutarken geçmişlerini de sorguladıkları görülmüştür.

6. SONUÇ

Sonuç olarak öğrencilerle yapılan görüşmelerde, boşanma sürecinin çocukluk çağı üzerinde fiziksel, ruhsal ve sosyal anlamda birtakım olumsuz etkileri olduğu; ancak genç yetişkinlik çağına gelen öğrencilerin birçoğunun ebeveynlerinin boşanmasını güncel durumda olumlu olarak değerlendirdiği, bu durumda da boşanma öncesinde evlilikte yaşanan çatışmalı ortamın etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Eldar-Avidan ve arkadaşlarının yürüttükleri çalışmada da belirtildiği gibi (2009), sürece karşı güçlü duran çocukların dahi yetişkinlik dönemlerinde terapi desteği alma ihtiyacı duydukları da gözden kaçırılmaması gereken önemli bir sonuçtur.

Öğrencilerden, boşanma sürecine gösterdikleri uyumun, yanında kalmadıkları ebeveynle görüşme sıklıklarına bağlı olarak değiştiği öğrenilmiş, bu anlamda literatüre uygun sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada, ebeveynlerin yeniden evlenmesinin çocuklar için boşanma sürecini daha da zorlaştırdığı, bu nedenle çocukların ilk aşamada bu duruma olumlu yaklaşmadıkları, ancak zaman içerisinde söz konusu olan ikinci evliliği benimseyip destekler hâle geldikleri şeklindeki literatüre de (Kahraman, 2016) paralel sonuçlar bulunmuştur. Son olarak ebeveynlerin boşanmasının, öğrencilerin çoğunun evliliğe olan bakış açılarını etkilediği, bu duruma daha temkinli yaklaştıkları gözlemlenmiş, bu anlamda da literatüre benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Bu sonuçlar bazında, boşanma süreci boyunca ebeveynlerin çocuklarına karşı destekleyici bir tutum sergilemelerinin, çocukların bu sürece uyum sağlamasında son derece önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda ebeveynlerin, çocuklarının gelişim dönemleri ve bu dönemlere uygun davranış biçimleri geliştirme konusunda farkındalık kazanmaları için profesyonel destek almaları gerektiği söylenebilmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada, çocuklarda bu süreç boyunca görülen fiziksel ve sosyal tepkilerin genç yetişkinliğe aktarılmadığı, ancak ruhsal ve duygusal tepkilerin farklı bir gelişim çağında hâlâ etkili olabildiği, öğrencinin hayatını şekillendirmesinde rol alabildiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle, ebeveyn desteğinin yanı sıra, boşanma sürecinde çocuklara da profesyonel destek verilmesinin, çocukluk ve ergenliğin yanı sıra sağlıklı bir genç yetişkinlik çağı için de önemli olduğu söylenebilmektedir.

Yapılan literatür taraması, 2007-2017 yılları arasında parçalanmış ailede yetişen çocuklar ve genç yetişkinleri odağına alan çalışmaların, genel boşanma süreciyle ilgili olan tüm çalışmaların %10'unu oluşturduğunu göstermektedir

(Demirbaş ve Yaman, 2018). Konuyla ilgili çalışmaların sınırlılığının yanı sıra, güncel olarak yapılan çalışmaların tamamına yakını da nicel araştırma şeklinde gerçekleştirildiğinden nitel çalışmaların alan yazınına kazandırılması, çalışmaların boylamsal olarak yapılması ve vaka incelemelerini içermesi de teşvik edilmelidir. Literatürdeki çalışmaların tamamına yakını boşanmanın olumsuz sonuçlarına odaklandığından yeni çalışmaların durum tespitinden çok çözüm getirici uygulamalar sunması gerektiği söylenebilmektedir. Getirilecek önerilerin bütüncül ve uzun soluklu takip edilerek sunulması boşanmanın getirdiği olumsuz etkileri azaltacaktır. Shanholtz ve arkadaşlarının 2017 yılında yapmış olduğu araştırmada, genç yetişkinlere yönelik psikoeğitim, gevşeme, farkındalık meditasyonu, bilişsel yeniden yapılandırma ve iletişim becerilerini içeren müdahale modüllerinin stresi azalttığı tespit edilmiştir. Ancak ebeveyn ilişkilerine olumlu yansımadağından geliştirilecek çalışmaların bu yönde de etkin adımlar planlaması gerektiği söylenebilir.

Fon

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde herhangi bir fondan faydalanılmamıştır.

KAYNAKLAR

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). *Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi: Araştırma Sonuç Raporu*, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*, Ankara.
- Ahrons, C. R. (2007). Family ties after divorce: Long-term implications for children. *Family Process*, 46(1), 53-65.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P. R., & DeBoer, D. D. (2001). The transmission of marital instability across generations: Relationship skills or commitment to marriage? *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 1038-1051.
- Anadolu Ajansı (6 Mayıs 2020). *Türkiye'de geçen yıl ortalama hane halkı büyüklüğü 3,35 kişi oldu*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyede-gecen-yil-ortalama-hanehalki-buyuklugu-3-35-kisi-oldu/1830614> Erişim tarihi: 22.10.2020
- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler*. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Akoğlu, Ö. A., & Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 153-172. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/515213> Erişim tarihi: 14.10.2020
- Atalay, N. Ü., & Ulucan, T. K. (2018). Kendini toparlama gücü gelişim süreci: Ebeveynleri boşanmış ergenler üzerinde nitel bir araştırma. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 16(2), 176-196. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/606500> Erişim tarihi: 15.10.2020
- Cansel, E. (1969). Sosyal devlet ve aile. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3), 0-0. <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/48119/3214.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Erişim tarihi: 14.10.2020
- Cebeci Turan, Simge C., (2009). *Tam aileye ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki*, Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Cüceloğlu, D., (2008). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları*. 17. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demirbaş, E., Yaman, Ö. M. (2019). Türkiye ebeveyni boşanmış çocuk ve gençler literatürü: 2007-2017 yılları arasında yapılan çalışmalara dair bir inceleme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları*, 94-115. <https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/arastirma/universite-yayinlari/Documents/sosyal-hizmet-kongresi-2018-multeciler-sosyal-hizmet.pdf> Erişim tarihi: 23.10.2020
- Dünya Gazetesi (5 Mayıs 2015). *TÜİK, 'İstatistiklerle Aile' verilerini açıkladı*. <https://www.dunya.com/ekonomi/tuik-039istatistiklerle-aile039-verilerini-acikladi-haberi-278873> Erişim tarihi: 23.10.2020
- Eldar-Avidan, D., Haj-Yahia, M. M., & Greenbaum, C. W. (2009). Divorce is a part of my life... resilience, survival, and vulnerability: Young adults' perception of the implications of parental divorce. *Journal of Marital and Family Therapy*, 35(1), 30-46.
- Erdim, L., & Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84.
- Eyo, U. E. (2018). Divorce: Causes and effects on children. *Asian Journal of Humanities and Social Studies*, 6(5), 172-177.

- <https://philpapers.org/archive/EEYDCA.pdf> Erişim tarihi: 23.10.2020
- Geniş, M., Toker, B., & Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın çocuklara etkisi, çocuğa söylenmesi ve ebeveyn yabancılaşması derleme çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3), 190-199.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*. 1. Basım, (çev: Z. Mercan) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökçe, B. (2020). *Boşanmış ebeveynlerin boşanma nedenleri ve boşanma kararlarına ilişkin bir nitel araştırma*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Gregory, N. Ö. (2016). Boşanma mı yoksa çocuk için evliliği sürdürmek mi? Çocuğun psikolojik uyumu açısından önemli bir soru. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 275-289. http://psikguncel.org/archives/vol8/no3/cap_08_03_07.pdf Erişim tarihi: 15.10.2020
- Güler, F. (2014). *Boşanma sürecinde çocukların benlik saygısı depresyon ve kabul-red algısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Gümüş, C. (2017). *Ebeveynleri boşanmış 21 yaş ve üzeri yetişkin bireylerin kişilerarası ilişkilerindeki bağlanma modelleri ve ayrılma kaygılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Güngör, M. (2012). Üniversite öğrencilerinin problem çözme becerisi ile aile tipleri ve aile tutumları ilişkisi. *Qualitative Studies*, 7(4), 40-51. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/187035> Erişim tarihi: 22.10.2020
- Huurre, T., Junkkari, H., & Aro, H. (2006). Long-term psychosocial effects of parental divorce. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 256(4), 256-263. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16502211/> Erişim tarihi: 16.10.2020
- Jackson, L. J., & Fife, S. T. (2018). The impact of parental divorce: The relationship between social support and confidence levels in young adults. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(2), 123-140. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10502556.2017.1402652> Erişim tarihi: 18.10.2020
- Kahraman, S. (2016). *Boşanma sonrasında genç-ebeveyn ilişkilerinin sürdürülmesi ve öğrencinin akademik başarısına etkisi: Afyon ili örneği*. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Karakaya, Ş. (2018). *Boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisi: Denizli örneğinde karşılaştırmalı bir çalışma*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Kırdök, F. (2017). *Boşanmış ve boşanmamış ebeveynlere sahip bireylerin depresyon, aleksitimi ve öfke düzeylerinin ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Lampel, A. K. (1996). Children's alignment with parents in highly conflicted custody cases. *Family Court Review*, 34(2), 229-239. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.561.3212&rep=rep1&type=pdf> Erişim tarihi: 16.10.2020
- Lee, S. A. (2018). Parental divorce, relationships with fathers and mothers, and children's romantic relationships in young adulthood. *Journal of Adult Development*, 25(2), 121-134.
- Lune H. ve Berg, B.L., (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 9. Basım, (çev. A. Arı) Konya: Eğitim Yayınevi.
- Maden, H. (2015). *Anne babası boşanmış üniversite öğrencilerinin evlilik tutumu ile anne babası evli üniversite öğrencilerinin evlilik tutumunun karşılaştırılması*, Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- McLeod, J. D. (1991). Childhood parental loss and adult depression. *Journal of Health and Social Behavior*, 205-220.
- Morse JM, Richards L. (2002). *Read Me First for a User's Guide to Qualitative Methods*. London: Sage Publications.
- Morrison, S.C., Fife, S.T.& Hertlein, K. M. (2017). Mechanisms behind Prolonged Effects of Parental Divorce: A Phenomenological Study. *Journal of Divorce & Remarriage*, 44-63.
- Noble, H., Smith, J. (2014). Qualitative data analysis: a practical example. *Evidence Based Nursing*, 17 (1): 2-3;

- OECD Family Database,
<http://www.oecd.org/els/family/database.htm>,
OECD - Social Policy Division - Directorate of
Employment, Labour and Social Affairs,
http://www.oecd.org/social/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf Erişim Tarihi: 15.10.2020
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
- Özağı, A. (2007). *Depresyon düzeyi yüksek parçalanmış aile çocuklarıyla yapılan eğitsel grup oyunlarının depresyon düzeylerine etkisi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, İzmir.
- Özatça, A. (2009). *Ergenlerde sosyal ve duygusal yalnızlığın yordayıcısı olarak aile işlevleri*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Özdemir, O., Özdemir P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Öztop H. vd., (2018). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Tek Ebeveynli Aileler: Aile Eğitim Programı, Ankara.
- Roper, S. W. (2017). The intergenerational effects of parental divorce on young adult relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, 61(4), 249-266. <https://digitalscholarship.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3900&context=thesedissertations> 22.10.2020
- Scott, S. B., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Allen, E. S., & Markman, H. J. (2013). Reasons for divorce and recollections of premarital intervention: Implications for improving relationship education. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, 2(2), 131-145.
- Shanholtz, C. E., Messer, D., Davidson, R. D., Randall, A. K., & Horan, J. J. (2017). A randomized clinical trial of online stress inoculation for adult children of divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58(8), 599-613.
- Shimkowski, J. R., Punyanunt-Carter, N., Colwell, M. J., & Norman, M. S. (2018). Perceptions of divorce, closeness, marital attitudes, romantic beliefs, and religiosity among emergent adults from divorced and nondivorced families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(3), 222-236.
- South, A. L. (2013). Perceptions of romantic relationships in adult children of divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 54(2), 126-141.
- Sönmez, V. ve G. Alacapınar, F. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*, 7. Basım, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Shorten, A and Smith, J. (2017) Mixed methods research: expanding the evidence base. *Evidence-based Nursing*, 20 (3). pp. 74-75. ISSN 1367-6539.
- Şen, B. (2013). *Boşanma süreci ve arabuluculuğu*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 4 (14), 7-32. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/198098> Erişim tarihi: 15.10.2020
- Tashakkori, A. ve Teddlie, C. (1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publication.
- Tein, J. Y., Sandler, I. N., & Zautra, A. J. (2000). Stressful life events, psychological distress, coping, and parenting of divorced mothers: A longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 14(1), 27.
- Tezel, A. (2004). Aile içi iletişim. *Journal of Human Sciences*, 1(1), 2.
- Türk Dil Kurumu (2020), *Aile*, 15.10.2020, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b2f9a17e588b3.52503711
- Türkarşlan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla başetme yolları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 99-108. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/198238> Erişim tarihi: 11.10.2020
- Türkiye İstatistik Kurumu (28.6.2017), Evlenme ve boşanma istatistikleri, 23.01.2018, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=519>
- Ünlü, F. (2015). *Ebeveyni boşanmış bireylerde; benlik saygısı, yalnızlık ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Vural, G. (2015). *Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenler ile ebeveynleri boşanmış çocuk ve ergenlerin travmatik yaşantılarının karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi,

Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Yıldırım, M. S. Ö., & Yaşa, C. (2019). Ebeveynleri boşanmış yetişkin bireylerin kişilerarası ilişkilerinde bağlanma modelleri ile ayrılma kaygısının ilişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 267-278.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, N. D. (2011). *Çatışma yaşayan ve boşanmış ailelerin ilköğretim çağındaki 7-12 yaş çocuklarının benlik algıları ve kaygı düzeyleri açısından çatışma yaşamayan ailelerin çocukları ile karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Yazar Biyografisi/Biyografileri

Elif DEMİRBAŞ, Doktora Adayı, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda doktora tez dönemindedir. Aynı zamanda İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Çocuk koruma, sosyal hizmet eğitimi, adli sosyal hizmet, ikincil travma gibi konularda çalışmalar yapmaktadır.

Arzu DAĞCI, Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet, sosyal politika, çocuk refahı, adli sosyal hizmet gibi konularla ilgilenmektedir.